

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta proposta de treball és una unitat d'història que tracta dels homes i dones primitius.

La unitat va ser pensada per a l'alumnat de l'últim curs d'Educació infantil (P5), i concretament experimentada el curs 2000/2001 amb dos grups de 25 alumnes de P5 d'una escola pública. Després hem ampliat i variat un xic algunes activitats plantejades inicialment, a fi d'adaptar-les també al cicle inicial.

El perquè d'aquest tema i com vam motivar els nens.

Després de fer una sortida a les Coves del Toll de Moià i visitar el Museu Arqueològic i Paleontològic d'aquesta població, l'alumnat estava molt engrescat per conèixer més coses dels homes i dones primitius, i vam decidir iniciar el tema. Primer, vam proposar una posada en comú per recollir totes les coses que sabien d'aquella gent i de l'època en què van viure. A partir d'aquí, es va fer un recull dels seus interessos i les coses que volien saber: com eren, com vivien, com feien les pintures, com feien el foc, quins animals caçaven, etc.

Amb tot això, es va començar a planificar el que aniríem aprenent sobre aquest tema.

2. CONTINGUTS

Conceptuals

1. Els homes i dones primitius
 - Com eren?
 - On vivien?
 - Quan van viure?
2. De què vivien?
 - Com feien el foc i per a què el feien servir?
 - Com feien les eines?
 - Com s'alimentaven?
 - Com caçaven?
3. L'art prehistòric
 - Les pintures màgiques
4. La feina dels arqueòlegs

Procedimentals

- Audició de la lectura d'un conte.
- Anàlisi d'imatges.
- Identificació de personatges del temps dels homes primitius.
- Identificació d'objectes de l'època.
- Aplicació del dibuix com a representació de la realitat.
- Resposta a qüestionaris senzills.
- Recerca de materials (llibres, contes...) sobre el tema.

Actitudinals

- Interès per les explicacions de contes ambientats en períodes de temps diferents del nostre.
- Interès per conèixer aspectes de la vida dels primers homes i dones.
- Respecte pel patrimoni arqueològic del país.
- Participació activa durant la sortida i les diferents activitats relacionades amb el tema.

3. OBJECTIUS

- Interpretar informació a partir de l'observació de gravats.
- Identificar els trets més característics dels homes i dones primitius.
- Reconèixer diferències i semblances entre els costums i els utensilis dels temps prehistòrics i els temps actuals.
- Situar ordenadament imatges d'elements de diferents èpoques en un fris cronològic.
- Aplicar correctament el vocabulari específic sobre el tema.
- Valorar la importància de la feina dels arqueòlegs.

4. ACTIVITATS D'APRENENTATGE

Aspectes generals

És molt important que mentre duri el treball d'aquesta unitat, l'alumnat tingui a l'abast llibres sobre la prehistòria, llibres d'informació general, contes, imatges, fotografies, eines, sílex, ossos, ceràmica, etc. per tal de motivar i facilitar l'estudi del tema.

1. Relació d'imatges de diferents situacions de l'època prehistòrica amb les frases explicatives corresponents.

Es va iniciar el diàleg fent una pluja d'idees sobre els coneixements previs dels escolars sobre el tema.

Tot observant les imatges van sorgir més comentaris sobre els costums d'aquella gent. A partir d'aquí, vam confeccionar un llistat de les coses que volíem saber i així vam compondre l'esquema de treball.

Per últim, vam llegir tots junts les frases per respondre si eren correctes o no.

- 2.** Relació d'uns vestits i uns cranis amb les figures corresponents d'un home de Neandertal i un d'actual. Resposta a un qüestionari sobre les seves diferències.

Es van observar moltes fotos del cos humà per veure'n les característiques. Vam portar a la classe l'esquelet del laboratori per fixar-nos en la forma del crani.

Després de l'observació de les imatges, entre tots es van respondre les preguntes. Finalment cada alumne va retallar les peces de vestir de la pàg. 21 i les va enganxar sobre cada imatge.

On vivien?

- 3.** Relació d'imatges d'habitacles prehistòrics amb la frase explicativa corresponent.

Abans de fer aquesta fitxa i per motivar el treball, es va procedir a la lectura d'un tros del llibre El hombre de Neanderthal (vg. bibliografia) on es descriu una escena a la cova.

- 4.** Compleció d'un dibuix, a partir de la lectura d'un text, d'una escena sobre la vida prehistòrica dins d'una cova.

Per motivar el dibuix, van ser molt adequats l'observació de les fotos de la sortida a les coves del Toll de Moia i el comentari de tot el que havíem observat. També va ser apropiada la visualització d'un fragment de la pel·lícula "En busca del fuego" on al començament s'observa el despertar d'un grup de prehistòrics dins la cova.

Com vivien?

- 5.** Anotació de frases, ja incloses en l'enunciat, per identificar situacions sobre l'ús del foc. Dibuix d'una de les escenes.

Prèviament a l'observació de la fitxa, vam tenir una conversa col·lectiva sobre la importància de la descoberta del foc.

- 6.** Resposta a un qüestionari, a partir de la lectura de dues imatges, senyalant la resposta correcta. Anotació d'unes frases per explicar uns dibuixos.

Vam fer una simulació sobre les tècniques prehistòriques d'encendre el foc: vam provar de fer saltar espurnes picant amb dues pedres fogueres en una sala a les fosques. Després vam sortir a buscar "pedres màgiques" (que l'alumnat valorava com un tresor) a una gravera propera a l'escola.

- 7.** Compleció de frases sobre la utilitat de les eines prehistòriques, a partir de l'observació de diverses imatges.

Després d'observar diversos llibres i llegir-ne la informació pertinent, vam anar al laboratori a buscar la pedra de sílex, tant important per als homes primitius, per provar de tallar-hi paper.

Més tard, vam sortir a buscar pedres que tinguessin punta per tal de confeccionar a la classe una eina prehistòrica, lligant els pals i les pedres amb uns cordills de cotó.

De què vivien?

- 8.** Anotació de números i paraules per identificar imatges d'animals de l'època prehistòrica.

Abans de realitzar l'exercici vam observar detingudament les imatges dels animals per identificar-los i vam comentar quins existeixen encara a l'actualitat i quins no.

- 9.** Ordenació d'imatges, prèviament retallades, sobre el procés de la caça dels rens. Ordenació, amb números, de les frases descriptives de la mateixa escena.

En aquesta activitat es va incidir molt en l'observació prèvia de diversos llibres i contes on s'explicava el procés de la caça. També es va llegir, adaptant-lo com un conte, un fragment del llibre especialitzat sobre el tema.

Text:

Els caçadors que havien marxat, ara, lluny de la caverna exploren el bosc separats per parelles. Un dels equips, al travessar un turó, s'atura; per primera vegada s'agrupen i observen un llac que tenen al davant. Un ramat de rens està sobre la superfície gelada, remugant.

Els homes es mouen amagats per tal d'aproximar-se el màxim possible. De cop s'aixequen i corren cap als animals. Aquests fugen de seguida, però un mascle tarda una mica més i vacil·la. Els dos caçadors ho han observat i li endevinen una lleugera coixesa, indicatiu d'un unglot infectat. Immediatament comprenen que si tenen alguna oportunitat de caçar haurà de ser aquell ren ferit.

La persecució dura mitja hora fins que els homes el poden rodejar en un barranc i li poden clavar les seves llances. A continuació comença la segona fase: s'han de seguir els senyals de sang que ha deixat l'animal malferit al fugir. Aviat el troben extenuat i agenollat a terra; d'un cop de maça el maten.

Un dels dos es dirigeix cap a la cova a buscar els estris per esquarterar-lo i les dones que ajudaran a transportar la carn.

Unes hores després, abans de la nit, el grup regresa a la caverna carregat de carn. El fetge i el greix són les parts més apreciades, però també són ben considerats el cervell, els ronyons, el cor i els pulmons.

Més tard, quan l'àpat ha acabat i l'obscuritat és total, la banda sencera es disposa a dormir a la vora del foc."

(Adaptació i traducció de CONSTABLE, G. (1980). El hombre de Neanderthal. Time-Life Books, pàg. 71 a 75).

- 10.** Relació d'una frase amb l'explicació corresponent, a escollir entre tres.

Cal que es vagi llegint cada frase en veu alta per tal de comentar el seu significat. Ho pot llegir la mestra o els nens, segons el seu grau de comprensió i fluïdesa lectora.

- 11.** Anotació de paraules per identificar elements d'una imatge de recol·lecció de fruits en temps prehistòrics.

L'observació d'aquesta làmina es va fer servir per comentar la divisió del treball segons el gènere, pròpia de les societats primitives.

Les pintures primitives

- 12.** Anotació de números i paraules per identificar diversos animals prehistòrics.

En aquest treball, prèviament es van comentar, els diferents animals que hi havia a l'època i el seu nom corresponent.

- 13.** Explicació escrita de les raons d'una decisió.

Es va comentar la informació trobada en llibres del per què els homes primitius pintaven abans de sortir a caçar i també es van observar diapositives de pintures màgiques.

- 14.** Coloració de la imatge d'un bisó, imitant les tècniques de les pintures rupestres.

Vam explicar als nens que hi ha una cova molt famosa, la cova d'Altamira, tot motivant-los perquè busquessin imatges d'aquesta cova. Amb la recollida de molta informació i després d'observar-la, vam decidir pintar l'animal com ho feia la gent prehistòrica.

Aquesta activitat es va ampliar fent-los reproduir, en una cartolina i amb carbonet, escenes de caça a l'estil de les pintures rupestres levantines. També es van imitar, en

negatiu, les pintures de mans a les parets de les coves.

El temps dels prehi+stòrics

- 15.** Situació de tres imatges retallades en una línia de temps.

Abans de fer l'activitat, es va comentar amb els nens quins elements són d'una època molt llunyana, quins són actuals i quins podrien estar entremig.

- 16.** Coloració d'imatges d'una escena per tal d'identificar els elements que corresponen a l'època prehistòrica. Senyalització dels elements anacrònics.

Aquest treball ens va servir per aclarir conceptes erronis entre els nens sobre la convivència dels dinosaures i dels homes primitius en la mateixa època.

- 17.** Senyalització per identificar les imatges de l'època prehistòrica entre una sèrie de deu elements quotidians.

La conversa entorn dels objectes que presenta la làmina i la seva pertinença a l'època, ens va ajudar molt a l'hora de veure com els nens havien assimilat la qüestió de la situació en els temps.

La feina dels arqueòlegs

- 18.** Anotació de números a quatre escenes de l'època prehistòrica per tal de valorar la importància dels avenços que representen. Relació de les imatges amb unes frases que descriuen les restes que podran localitzar els arqueòlegs.

Abans de fer aquesta activitat, és convenient iniciar un debat amb els alumnes sobre la importància de la feina dels arqueòlegs. A continuació es van exposar les diferents opinions sobre la importància dels avenços que representen les imatges. Finalment, cadascú va ordenar els dibuixos segons la seva opinió.

- 19.** Relació de frases sobre les formes de vida de l'època prehistòrica amb les paraules "Fets" i "Opinions", segons correspongui.

Abans de l'activitat vam jugar amb els nens a dir coses que ens semblessin fets reals i coses que fossin opinions nostres. D'aquesta manera es pot comprendre millor la feina dels arqueòlegs que consisteix en buscar proves

Després, es van llegir les diferents frases per anar responnent conjuntament si ens semblen fets o opinions.

Altres activitats que suggerim:

- 1- Durant l'estudi d'aquest tema, com que es fa referència als estris que utilitzaven els homes primitius per posar el menjar o per guardar aliments, es pot elaborar un bol de fang. Nosaltres, després, vam sortir a buscar herbes aromàtiques per esmicolar-les i omplir-ne els bols.
- 2- També va resultar interessant elaborar diferents collarets amb elements idonis, com ossos i petxines.
- 3- Una de les activitats que va tenir més èxit va ser la simulació que vam representar al pati de l'escola, com a cloenda del treball sobre prehistòria. Nosaltres ho vam fer de la manera següent:

Per començar vam decidir que cadascú dels dos grups-classe assumiria el paper d'una tribu. Els alumnes es van disfressar amb roba de sac i es van confeccionar unes perruques amb tires de plàstic marró. També duïen tots els estris elaborats durant l'estudi del tema: els bols, les eines, les pintures per decorar les coves...

La seqüència de l'acció va ser la següent: les tribus busquen una cova idònia per viure, situada en un lloc on hi hagi els elements essencials: aigua (potser un riu), arbres fruiters, etc.; aquests espais els vam adaptar per a l'ocasió, al pati de parvulari, tot fent les coves recobrint amb paper d'emballar uns pneumàtics grans que tenim clavats al pati.

Discuteixen els dos caps de la tribu i finalment arriben a un acord. Després, es distribueixen les feines segons el gènere: les dones van a recol·lectar els fruits i treballen les pells; els homes fan les pintures màgiques i surten a caçar. Després es repartiran el menjar que han caçat, faran foc i menjaran tots junts al voltant de la foguera. Finalment, aniran a dormir dins la cova.

Aquesta activitat va ser molt engrescadora per als nens i va ajudar a interioritzar els conceptes principals del tema treballat.

5. ACTIVITATS D'AVUACIÓ

Per saber el nivell d'aprenentatge dels alumnes i com han assolit els objectius didàctics podem fer servir diverses estratègies al llarg del temps que dura el treball:

- a) Recollida d'informació mitjançant l'observació directa.

Observació sistemàtica de l'alumne/a durant tot el temps que dura la unitat a fi de constatar els coneixements previs sobre el tema, l'atenció, l'interès, el funcionament individual i en grup a l'hora de realitzar les activitats, la

participació, la creativitat i l'autonomia en el treball.

- b) Recollida d'informació mitjançant l'observació indirecta.

Valoració en el quadern personal d'activitats, pel que fa a la presentació i a la cura en l'elaboració del treball; la realització correcta o no de les activitats, i el grau d'assoliment en l'aplicació dels procediments emprats i en l'adquisició dels conceptes referits als homes i dones primitius.

- c) Activitats específiques

- Participació activa i coherent en l'activitat de representació vivenciada de la vida dels homes primitius.
- Discriminació d'imatges referides o no al temps dels homes primitius.
- Reconeixement dels objectes del temps dels homes primitius.
- Relació de diverses imatges de l'època prehistòrica amb l'explicació corresponent.
- Ordenació cronològica de diferents imatges d'èpoques diferenciades.

6. TEMPORITZACIÓ

Aquesta unitat està pensada per a ser treballada durant un període de temps entre tres o quatre setmanes, segons que es vulguin fer algunes activitats complementàries més a la classe, a part de les dissenyades en el quadern.

Pel grau de dificultat de les activitats, aconsellem treballar la unitat entre el primer i segon trimestre, si es tracta d'un curs de cicle inicial, i durant el tercer trimestre amb alumnes de parvulari 5 anys.

7. BIBLIOGRAFIA

- BEAUMONT, Émilie. *Diccionari per imatges dels dinosaures i la prehistòria*. París: Fleurus.
- CONSTABLE, G. (1980). *El hombre de Neanderthal*. Time-Life books.
- LAMBERT, David (1988). *El hombre prehistórico*. Madrid: Edaf.
- MANTEGAZZA, Giovanna (1998). *Quan els nens vivien en cavernes*. Madrid: Edaf.
- NOUGIER, Louis René (1983). *Viviendo con los hombres prehistóricos en los tiempos de Cromagnon*. Madrid: Edaf.
- NOUGIER, Louis René; AGEORGES, Véronique. *Un indret de caçadors prehistòrics*. Rouffignac. Bilbao: Mensajero.

McCORD, Anne (1978). *El hombre primitivo*. Madrid: Plesa.

WHITE, E.; BROWN, D. (1980). *El primer hombre*. Times-Life books.

8. SOLUCIONARI

Fitxa 1. Els homes i dones primitius

- ❑ Comentari de les fotografies: 1 Realització de pintures rupestres, 2 La caça del mamut, 3 Elaboració d'eines de pedra, 4 Construcció d'una cabana de pells.
- ❑ S'han d'acolorir les rodones 2, 3, 4 i 6.

Fitxa 2. Com eren aquelles persones?

- ❑ Els pantalons de la pàg. 21 han d'anar amb el dibuix 2. El crani A és del dibuix 2 i el B del dibuix 1.
- ❑ Qui té més pèl? l'1; Qui té el cap més gros? l'1; Qui és més alt? el 2; Qui és més robust? l'1.

Fitxa 3. On vivien?

- ❑ A: cabanes de troncs i pedres; b: coves; c: cabanes de troncs i pells; d: cabanes de fang i palla.

Fitxa 4. On vivien?

- ❑ S'ha de fer el dibuix després de llegir el text de la pàg. 23: una dona cuinant a la vora d'un foc a terra, algunes persones menjant i unes altres dormint per terra o vestint-se.

Fitxa 5. Com vivien?

- ❑ Seguint l'ordre de les agulles del rellotge: il·luminar-se, coure, endurir les llances, escalfar-se i defendre's.

Fitxa 6. Com vivien?

- ❑ 1: fent girar un pal; 2: colpejant dues pedres.
- ❑ Corresponen al 1r dibuix les frases 1, 4, 5 i 6. Corresponen al 2n dibuix les frases: 2, 3, 5 i 6.

Fitxa 7. Com vivien?

- ❑ 2 El còdol treballat servia per cavar; 3 La destal de mà servia per escorxar; 1 El raspador servia per afilar.

Fitxa 8. De què vivien?

- ❑ 7 bisó, 1 ren, 6 bou salvatge, 3 mamut, 4 rinoceront llanut, 8 ós.

Fitxa 9. De què vivien?

- ❑ L'ordre de les imatges és 1D, 2A, 3B, 4C.
- ❑ L'ordre de les frases és: 1 Amagats, observen...; 2 Corren...; 3 En rodegen un...; 4 Retornen...

Fitxa 10. De què vivien?

- ❑ S'amaguen perquè no s'espantin els rens; caçaven rens perquè volien menjar carn; feien servir llances per caçar perquè eren les armes més bones que tenien.

Fitxa 11. De què vivien?

- ❑ Les frases que s'han d'anotar (segons les agulles del rellotge) són: anorac de pell, cistell de tiges, peücs de pell i fruits silvestres.
- ❑ Es pot comentar la divisió del treball que se sol practicar en les societats primitives: les dones s'encarreguen de la canalla i es dediquen principalment a la recol·lecció de fruits. El homes disposen de més llibertat de moviments i es dediquen a la recerca i captura d'animals en llocs més allunyats.

Fitxa 12. Feien pintures

- ❑ Els animals dibuixats són: 1 Mamut, 2 Cérvol, 3 Porc senglar, 4 Ren, 5 Bisó, 6 Rinoceront llanut, 7 Peix pla, 8 Bou salvatge.

Fitxa 13. Feien pintures

- ❑ Els animals representats són: A Porc senglar, B Bisó, C Rinoceront llanut.

Fitxa 14. Feien pintures

- ❑ S'hauria de pintar el bisó fent servir especialment colors vermellorsos i negres.

Fitxa 15. Quan passava tot això?

- ❑ L'ordre del fris és: C, A, B.

Fitxa 16. Quan passava tot això?

- ❑ Són element anacrònics (no corresponen al temps prehistòric) l'avió, la caseta i la caça de dinosaures. En canvi s'haurien de pintar la caça del ren i l'escena de la cova.

Fitxa 17. Quan passava tot això?

- ❑ Són del temps prehistòric: 2 destal de pedra, 4 collaret de petxines, 7 ganivet de pedra emmanegat, 8 llàntia d'oli de greix.

Fitxa 18. La feina dels arqueòlegs

- ❑ El primer dibuix de dalt a l'esquerra correspon a la frase: pintures en una cova; el segon dibuix de dalt a la dreta correspon a la frase: rotllana de pedres amb cendra al mig; el dibuix de baix a l'esquerra correspon a la frase: munt de resquills de sílex; el dibuix de baix a la dreta correspon a la frase: ossos amb una punta de llança al costat.

Fitxa 19. La feina dels arqueòlegs

- ❑ Són *fets*: vivien en coves, hi havia mamuts, feien eines amb les pedres. Són *opinions*: eren molt morens, eren molt valents i tenien bona punteria.

Fitxa 20. Ens avaluem

- ❑ 1V, 2F, 3V, 44F, 5V, 6F, 7F, 8F, 9V, 10V, 11F, 12V, 13F, 14F, 15V, 16F, 17V, 18F, 19F.